

SPREKEND

Joke Hermsen (53), auteur van de filosofische bestseller *Stil de tijd*, is artistiek leider van het 'Museum of Love', onderdeel van Leeuwarden Culturele Hoofdstad van Europa in 2018. „Ik schreef over verstilling maar kreeg het drukker dan ooit.”

Tekst **Brenda van Osch** Foto **Andreas Terlaak**

Liefst verleid ik mensen de andere tijd in te gaan

Heilig moment

„Wij reden elk weekend naar mijn grootouders in het Gooi. De heenweg leek een uur te duren, terug nog geen kwartier. Ik was ervan overtuigd dat de terugweg sneller ging, tot ik met mijn moeders horloge moest vaststellen dat er geen verschil was. Hier klopt iets niet, dacht ik. Ik was een jaar of acht. Ik ging experimenteren. Zette mijn wekker vooruit en wachtte af wat er ging gebeuren. Ook hield ik vanaf toen een Oud & Nieuw-schrift bij. Ik mocht het één keer per jaar onder mijn bed vandaan halen, dat was het heilige moment dat de tijd zich oprolde. Want een jaar geleden had ik geschreven wat ik wenste voor het jaar dat nu net achter me lag en ik wist wat er was uitgekomen. Op datzelfde moment schreef ik over mijn hoop voor het jaar dat voor me lag. Ik had de tijd rond gedwongen.”

Tussentijd

„Bij de Franse filosoof Gilles Deleuze stuitte ik op het onderscheid tussen Chronos en Kairos. Het voelde bijna alsof de oude Grieken dat voor mij persoonlijk hadden verzonnen. Eureka! Chronos is de meetbare, chronologische tijd, de beperkte portie tijd die we bij onze geboorte krijgen. Op die lijn staan we met onze snufferd naar Magere Hein. Dat is het lot van de mens, die weet van zijn dood. De Kairos-tijd staat daar als het ware haaks op. In deze 'tussentijd' ben je van die klokafhankelijke doodsangst bevrijd. Je zit in het momentum, in je innerlijke tijd, een flow. Dat is bij uitstek de tijd van de creativiteit. Binnen Chronos kun je prima functioneren, maar niet het onverwachte, nieuwe maken. Dat valt je juist in als je uit de werkdruk en technostress stapt. Als je wandelt, naar muziek luistert, tuiniert, mediteert.”

Dick Swaab

„Bij gebrek aan Kairos raken mensen uit balans, daar ben ik van overtuigd. De mens is een tweestemmig wezen. Er is het uiterlijke ik, het paspoort. In mijn geval: 53 jaar, moeder van twee kinderen, schrijfster, filosoof. Maar dat vertelt niet wie ik ben. Het uiterlijke ik is zegbaar, scanbaar ook, het gedeelte dat neurobioloog Dick Swaab en consorten willen erkennen. Wij zijn ons brein. Maar achter die meetbare materie schuilt het zelf, dat reflecteert en betekenisvolle vragen stelt als welke kant wil ik nu werkelijk op met mijzelf, mijn kinderen, de wereld? Wie die tweestemmigheid ontkent, reduceert de mens tot een ding. Vroeger hadden alle grote culturen één Kairosdag in de week. Dan was er rust, concentratie, aandacht, muziek, poëzie, scholè zoals de Grieken het noemden. Nu gaan we shoppen, werken we gewoon door. Maar waarom gaan mensen massaal naar musea en concerten? We smeken de kunsten: geef me de ervaring terug, breng me in balans, ik voel me zo hol van binnen.”

Geen bereik

„Het succes van mijn boeken over tijd was voor mij paradoxaal: ik schreef over verstilling maar kreeg het drukker dan ooit. Ik zoek de ontspanning door naar mijn huis in Frankrijk te vertrekken. Beantwoord geen mail, heb geen bereik. De eerste dagen denk ik dat ik van alles mis. Maar na een paar dagen voel ik ruimte ontstaan. De tijd die altijd net te krap zit, krijgt plooiën. Dan ga ik me voeden, lees veel, denk na, maak aantekeningen met pen in een schrift. Stapsels heb ik liggen. Daarna kan ik schrijven, of iets anders maken, een expositie organiseren.”

Museum of Love

„Ik ben gevraagd als artistiek leider van het allereerste Museum of Love, in het kader van Leeuwarden Culturele Hoofdstad van Europa in 2018. Daar zal het gaan om liefde in de politieke betekenis. Filosofe Hannah Arendt en haar begrip Amor Mundi, liefde voor en betrokkenheid op de wereld. Als we dat niet meer kunnen opbrengen gaat de wereld teloor, zitten

we allemaal in onze privéstulpjes voor onze beeldschermen solipsistisch te zijn. Het gaat mij vooral om liefde als politieke emotie, zoals de filosofe Martha Nussbaum dat noemt. Een voorbeeld zijn de vele affiches na de aanslag op *Charlie Hebdo* met de tekst: 'Liefde is sterker dan haat.' Ik wil in Leeuwarden onder meer samenwerken met Michelangelo Pistoletto. Een van zijn werken is Love Different. Een tafel met een afbeelding van de Middellandse Zee en alle landen die eraan grenzen, met daaromheen, als vertegenwoordigers, stoelen in de stijl van die landen. Je moet aan tafel om het gesprek over conflicten in de wereld te voeren. Love Different is gemaakt in 2003 en het gesprek is noodzakelijker dan ooit. Want nu varen er bootjes van de ene naar de andere kant van de tafel en halen de overkant niet.”

Hoop

„Mijn essaybundel *Kairos* heb ik opgedragen aan mijn kinderen Rodante en Sebald, die beiden filosofie studeren. Een van de motto's is van Hannah Arendt: 'Onze hoop blijft altijd gevestigd op het nieuwe dat elke generatie voortbrengt.' Mijn grootste beloning is dat ik jonge mensen inspireer, in allerlei disciplines. Gisteravond was ik bij de uitvoering van een muziekstuk van een jonge componist dat is gebaseerd op Kairos. Hier op tafel ligt een boekje van een student fotografie die mij met een zelfgemaakte camera fotografeerde. Ik moest een kwartier lang stilzitten. Zo legde ze als het ware mijn innerlijk vast.”

Verliefde vriendschap

„Ook de liefde vraagt in de 21ste eeuw om een nieuw verhaal, als je het mij vraagt. Het eerste wat we vergeten in een verliefdheid is de kloktijd. Agenda, carrière, het doet er niet meer toe. Lou Salomé heeft het prachtig beschreven: 'De liefde doet ons ik vergeten, om zelf te kunnen worden.' Daarom ontdek je in elke relatie weer nieuwe kanten van jezelf, niet per se fraaie kanten, maar je groeit wel. Ik geloof niet dat de liefde haar revolutionaire potentieel voor eeuwig behoudt in een volstrekt monogame verhouding. Met de vader van mijn kinderen had ik een verliefde vriendschap, zo doopten we dat als twintigers in Parijs. Wij bedachten toen al dat volledige symbiose het einde van de verhouding zou inluiden. Het slokt je individualiteit en persoonlijke vrijheid op.”

Wraak

„We moeten in elk geval kijken naar het slechtste resultaat van het klassieke huwelijk: het nog altijd toenemende aantal vechtscheidingen. Bedenk hoe ontwrichtend dat is voor al die kinderen, voor een hele generatie. Laten we beginnen met de hoge verwachtingen vooraf bij te stellen, zoals een van de personages in mijn roman *Blindgangers* voorstelt: geen eeuwige trouw beloven, maar een contractje maken voor vijf of zeven jaar. Als een van de twee niet wil verlengen, ga je als vrienden en goede ouders uit elkaar. Nu is het de dynamiek van de wraak die de ander vaak alles wil ontzeggen. Gun elkaar wat ruimte.”

Nat gras

„Liefst wil ik mensen verleiden die andere tijd binnen te gaan, omdat het aangename, meer empathische en creatieve mensen van ze maakt. Ik ben ook curator van een expositie in Kasteel van Gaasbeek in 2017. De afgelopen weken bestudeerde ik daarvoor het werk van videokunstenaar Bill Viola. Het mooiste vind ik wat hij onder water filmt, zo sensueel, zo tender. Helemaal gericht op de ervaring, niet op het verhaal of plot. Kort geleden droomde ik over mijn bijna-verdrinkingservaring als meisje van vier. We woonden in Amstelveen bij een parkje met een sloot. Ik dacht dat het kroos op de sloot gras was. Ik weet nog dat ik de stap zette, naar beneden zakte en maar naar die steeds kleinere lichtcirkel boven mijn hoofd bleef kijken. Zonder angst. Meer verwonderd: nat gras. Zo zie je hoe kunst herinneringen boven kan brengen.”

